

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΙΟΥ ΤΗΣ ΚΡΥΠΤΟΦΕΡΡΗΣ

(*Crypta ferrata. Grotta ferrata*).

Εἶναι ἴσως ἄγνωστον εἰς πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἐν Ἰταλίᾳ τῇ καθολικωτάτῃ, εἰς 3—4 ὥρῶν περίπου ἀπὸ τῆς Παπικῆς Ῥώμης ἀπόστασιν, κεῖται μοναστήριον ἢ κοινόβιον Ἑλληνοκαθολικὸν Βασιλειανὸν *Crypta ferrata* Λατινιστὶ καλούμενον, (Ἰταλιστὶ δὲ νῦν *Grotta ferrata*) καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων *Κρυπτοφέρρη*, 20 λεπτὰ τῆς ὥρας ἀπέχον τῆς ἐν θελκτικῇ θέσει κειμένης πολίχνης *Frascati*, κατεχούσης περίπου τὴν θέσιν τῆς πάλαι ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ ὀνομαστῆς, διὰ τοῦ Κικέρωνος δὲ ὀνομαστοτέρας κατασταθείσης Λατινικῆς πόλεως Τούσκλου ἢ Τύσκλου (*Tusculum*). Οἱ ἐν τῷ ἱερῷ Κοινοβίῳ τούτῳ διατῶμενοι πατέρες εἰσὶ τοῦ μοναχικοῦ τάγματος τῶν *Βασιλειανῶν*, ἥτοι τοῦ τάγματος, ὅπερ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου τούτου πατρὸς καὶ ὅπερ εἶναι τὸ μόνον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ὑφιστάμενον μοναχικὸν τάγμα. Ὡστε τὸ ὄνομα αὐτὸ καὶ μόνον τοῦ τάγματος ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι τὸ Κοινόβιον τῆς Κρυπτοφέρρης ἔχει τι τὸ διαφέρον τῷ Ἑλληνικῷ καὶ μάλιστα τῇ Ἑλληνικῇ ὀρθοδόξῳ κοινωνίᾳ. Ἀλλὰ τί θὰ εἰπωσιν οἱ ἀγνοοῦντες παρ' ἡμῖν τὰ περὶ Κρυπτοφέρρης, ἀκούοντες ὅτι ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ τῇ κειμένῃ ἐν μέσῳ τοῦ Λατινικοῦ κόσμου καὶ εἰς τριῶν ὥρῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ μεγάλου κέντρου τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, τῆς αἰωνίας πόλεως Ῥώμης, πᾶσα ἡ ἱερὰ ἀκολουθία ἀναγινώσκεται καὶ ψάλλεται Ἑλληνιστί, ὅτι ἡ ἱερὰ λειτουργία καὶ πᾶσα ἱεουργία οὐ μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τελεῖται, ἀλλὰ καὶ κατὰ τάξιν ὁμοίαν καὶ ἀπαράλλακτον πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἐν ταῖς ὀνομαστοτάταις Μοναῖς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς· ὅτι αὕτη ἡ τῶν ἱεουργούντων ἐν τῷ ναῷ ἐκκλησιαστικὴ στολὴ καὶ ἀμφίσεις ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου μέχρι τοῦ ὑποδιακόνου καὶ τοῦ ἀναγνώστου εἶναι ἡ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνέκαθεν εἰθισμένη· ὅτι αὕτη ἡ ζωγραφικὴ τῆς Μονῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ μουσική, εἶναι Βυζαντινὴ, ὅτι σπανιώτατα ἀπαντᾷ τις ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ ἐπιγραφὴν Λατινικὴν, πάντα δὲ καὶ αὐταὶ αἱ τῶν ἁγ. εἰκόνων ἐπιγραφαὶ εἰσὶ πᾶσαι Ἑλληνικαὶ καὶ

αὐτὰ δὲ τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, εἰσὶ σχεδὸν πάντα Ἑλληνικὰ ἢ καθόλου ὀνόματα μοναχικὰ εἰθισμένα ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ; ὅτι πρὸς τούτοις ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ διδάσκεται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία ὑπὸ τῶν πατέρων αὐτῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἐν προφορᾷ γνησίως ἑλληνικῇ, οἷα καὶ ἡ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας; καὶ τέλος ὅτι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ ἡ τε διαίρεσις ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ διακόσμησις εἶναι ἀπαράλλακτος πρὸς τὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας; Ἀκούων τις βεβαίως ταῦτα ἐννοεῖ ὅτι ἡ Κρυπτοφέρρη ἦτοι τὸ ἱερὸν τῆς Κρυπτοφέρρης Κοινοβίου εἶναι καὶ ὑπὸ καθόλου ἔποψιν ἄξιον διαφέροντος ἱστορικοῦ μεγάλου, ἰδιαιτέρως δὲ ὑπὸ ἔποψιν Ἑλληνικὴν, ὡς τὸ μόνον θετικὸν καὶ ὁρατῶς ζῶν λείψανον τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δὴ ἐν τῇ Ῥώμῃ αὐτῇ καὶ ὁ μόνος ὑπολειπόμενος ἠθικὸς ἐκκλησιαστικὸς δεσμὸς μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Τὸ σεπτὸν τοῦτο καὶ ἀξιομνημόνευτον ἱστορικὸν μνημεῖον οὐχ ἅπαξ ἐπισκεψάμενοι ἡμεῖς καὶ ἡμέρας ἐν αὐτῇ διελθόντες, φιλοφρονεστάτης τυγχόντες ξενίας παρὰ τῶν σοφῶν καὶ τὸ ἦθος γενναίων καὶ ἀξιαγάστων πατέρων τῆς Μονῆς καὶ τοῦ διαπρεποῦς ἀγίου καθηγουμένου πατρὸς Ἀρσενίου, καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἐκ τοῦ σύνεγγυς μελετήσαντες σκοπιμώτατον ἐκρίναμεν ἵνα βραχέα τινὰ περὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ταύτης πραγματευθῶμεν ἐν τῇ «Ἀρμονίᾳ», ἵνα τὰ κατ' αὐτὴν εὐρύτερον καταστῶσι γνωστὰ ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῷ.

Ἰδρυτὴς τοῦ Κοινοβίου τῆς Κρυπτοφέρρης ὑπῆρξεν ὁ ὁσιος πατὴρ Νεῖλος ὁ νεώτερος καλούμενος (πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Νεῖλου τοῦ Σιναίτου), γεννηθεὶς περὶ τὸ 910 μ. Χ. ἐν τῇ πόλει Ῥοσσάνῳ (ἐξ οὗ καὶ Ῥοσσάνιος ἐπικαλεῖται) τῆς τότε εἰς τὸ Βυζάντιον ἔτι ἀνηκούσης Καλαβρίας ἐξ οἴκου ἐπιφανοῦς Ἑλληνικοῦ. Τυχὼν δὲ παιδείας εὐρείας Ἑλληνικῆς καὶ Χριστιανικῆς καὶ μικρόθεν ὑπὸ ζήλου κατεχόμενος ἀκραιφνοῦς πρὸς τὰ θεῖα, ἐγκαταλιπὼν τὸν κόσμον ἠσπάσατο τὸν μοναχικὸν βίον καταταχθεὶς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν μοναστικὸν τάγμα τῶν Βασιλειανῶν, οἵτινες πολλοὶ ἦσαν τότε καὶ ἐν ταῖς Ἰταλικαῖς Βυζαντιναῖς κτίσεσι καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ. Ἡ φήμη τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ ἔφθασε μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Πατριάρχης καὶ Αὐτοκράτωρ ἐζήτησαν νὰ προαγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀξιώματα, ἀλλ' ὁ ὁσιος δὲν ἤθελε νὰ καταλίπη τὸν μοναστικὸν βίον· θέλων δὲ νὰ λάθῃ βιώσας ἀπῆλθε τέλος καὶ ἀπὸ τῆς Καλαβρίας καὶ διελθὼν πέντε περίπου καὶ εἰκοσιν ἔτη ἐν Καμπανίᾳ καὶ

Λατίῳ ἐν μονυδρίοις παραχωρηθεῖσιν αὐτῷ ἐν ταῖς ἐπικρατείαις μεγάλων μοναστηρίων καὶ ὥσπερ «ξένος ἄγγελος» παρὰ πάντων τιμώμενος καὶ θεραπευόμενος ἐβουλεύσατο περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς αὐτοῦ νὰ ιδρύσῃ ἴδιον μοναστήριον, ἵνα συγκαλέσῃ εἰς αὐτὸ τοὺς ἀφωσιωμένους αὐτῷ πανταχοῦ τῆς Ἰταλίας ἀδελφούς. Ὅτε δὲ ἦλθεν ἐγγὺς τῆς Ῥώμης, ὁ εὐσεβὴς κόμης Τουσκούλων Γρηγόριος, κατεχόμενος ὑπὸ μεγάλου σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἄνδρα ἐπὶ τῇ φήμῃ, τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ, προσήνεγκεν αὐτῷ εὐρείας γαίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς κομητίας Τουσκούλου. Ἐνταῦθα ἐν τῇ θέσει καλουμένῃ Κρυπτοφέρρη (Cryptaferrata) ἱδρυσεν ὁ ἅγιος πατὴρ τῷ 1004, ὑπέργηρως ὢν ἤδη, τὴν Μονὴν τῆς Κρυπτοφέρρης συγκαλέσας εἰς αὐτὴν πλῆθος Βασιλειανῶν μοναχῶν, καὶ ἀπεθίωσε μικρὸν μετὰ τὴν ἱδρυσιν αὐτῆς ὑπερβὰς ἤδη τὸ 95 ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἐτάφη εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἐνθα εἶναι νῦν τὸ ξενοδοχεῖον τῆς ἱερᾶς Μονῆς. Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου ἐορτάζεται μεγαλοπρεπῶς ἐν τῇ Μονῇ τῇ 13/26 Σεπτεμβρίου, ἡμέρᾳ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ. Μετασχόντες δὲ τῆς ἐορτῆς ταύτης καὶ ἡμεῖς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, εὐρισκόμενοι ἐν τῷ Κοινοβίῳ, ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἴδωμεν καὶ μελετήσωμεν ἀκριβέστερον τὰ κατὰ τὰς ἱερὰς τελετὰς καὶ τὴν τάξιν τοῦ μοναστικοῦ βίου τοῦ ἐπικρατοῦντος ἔτι νῦν ἐν Κρυπτοφέρρῃ.

Τὸ Κοινόβιον κεῖται, ὡς εἵπομεν, ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀρχαίου Τούσκλου, τῆς τερπνῆς Λατινικῆς πόλεως, εἰς ἣν ὁ Κικέρων, ὁσάκις ἐσχόλαζεν ἀπὸ τοῦ θορυβώδους ἐν Ῥώμῃ πολιτικοῦ βίου, ἀσμένως ἀπεχώρει, διδόμενος ἐνταῦθα ἐν τῷ Τουσκλανῷ χωρίῳ (Tusculanum) ἥτοι τῇ περὶ τὸ Τούσκλον ἐπαύλει αὐτοῦ, εἰς τὴν ἡδυτέραν ἀπόλαυσιν τῆς μελέτης καὶ φιλοσοφίας· ἐκ τοῦ Τούσκλου δέ, ὡς γνωστόν, ἔλαβον τὸ ὄνομα αἱ περίφημοι αὐτοῦ *Τουσκλαναὶ διατριβαὶ* (Tusculanae disputationes). Τὸ δὲ ὄνομα *Κρυπτοφέρρη* ἢ *Κρυπτοφερράτα*, σπανίως δὲ καὶ *Κρυπτοφερρά* (Λατ. Cryptaferrata, ἐξ οὗ νῦν τὸ Ἰταλικὸν Grottaferrata), ἔλαβεν, ὡς εἰκάζεται, τὸ Κοινόβιον ἐκ τινος πλησίον κειμένης κώμης οὕτω καλουμένης (πιθανῶς τῆς νῦν ἔτι παρὰ τὴν Μονὴν κειμένης καὶ Grottaferrata καλουμένης κώμης), ἥτις πάλιν ἐκλήθη οὕτω ἐκ τινος κούπτης ἢ κτιρίου σιδηροῦ περιβλήματι πεφραγμένου ἐκ τῶν πολλῶν ἐκείνων κτιρίων, ἅτινα ὑπῆρχον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ὡς λείψανα τῶν αὐτόθι πολυαρίθμων ἀρχαίων Ῥωμαϊκῶν ἐπαύλεων.

Ὁ ὁσιος Νεῖλος εἶναι, ὡς εἵπομεν, Ἕλληνα τὴν καταγωγὴν, Ἕλληνες δὲ καὶ οἱ ἀδελφοὶ τῆς ἱερᾶς Μονῆς οἱ συστήσαντες τὴν ἱερὰν κοινό-

τητα. Ἦτο δὲ ἡ Κρυπτοφέρρη οὐχὶ τὸ μόνον Ἑλληνικὸν μοναστήριον τὸ ἰδρυμένον ἐγγὺς τῆς Ῥώμης. Πολυάριθμα ἦσαν μοναστήρια Ἑλληνικὰ τότε περὶ τὴν Ῥώμην καὶ καθ' ἅπαν τὸ Λάτιον, ὅπως πολυάριθμα ἦσαν τὰ μοναστήρια τὰ Λατινικὰ οὐ μόνον ἐν ταῖς εἰς τὸ Βυζάντιον ἀνηκούσαις χώραις τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει, κλεισθέντα πάντα ὡς γνωστὸν τῷ 1054 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ Κηρουλαρίου ἐλθόντος εἰς δεινὴν ῥῆξιν πρὸς τὸν πάπαν Λέοντα Θ', ὁπότε κατέστη ὀριστικὸν τὸ ἀπὸ Φωτίου ἀρξάμενον μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχίσμα. Ἐνεκα τοῦ σχίσματος τούτου ἐπῆλθεν ὡς φαίνεται καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἀμοιβαῖος διωγμὸς τῶν μοναστηρίων, τῶν μὲν ἐν Καλαβρίᾳ Λατίνων μοναχῶν καταδιωκομένων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τῶν δὲ ἐν τῇ λοιπῇ Ἰταλίᾳ καὶ δὴ περὶ τὴν Ῥώμην Ἑλληνικῶν μοναστηρίων ὑπὸ τῶν Λατίνων. Ἀλλ' ἐν μὲν τῇ Λατινικῇ Ἰταλίᾳ περὶ τὴν Ῥώμην αὐτὴν διέμεινε μέχρι νῦν κοινόβιον Ἑλληνικὸν τῶν τότε χρόνων, ἐν Ἀνατολῇ δὲ τῇ Ἑλληνικῇ οὐδέν, καθ' ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γινώσκω, μοναστήριον ὑπάρχει Λατινικόν, ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων μέχρι νῦν διατηροῦν τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ ἐν συνεχεῖ ἱστορίᾳ.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Νεῖλου οἱ πρῶτοι καὶ πολλοὶ τῶν ὕστερον γενομένων ἡγουμένων τῆς Κρυπτοφέρρης ἦσαν Ἕλληνες, καταγόμενοι τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν Βυζαντινῶν κτήσεων τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἐνθα διετηρεῖτο ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ μακρὸν καὶ μετὰ τὴν περὶ τὰ τέλη τοῦ 11 αἰῶνος ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀφαίρεσιν τῆς χώρας ταύτης. Ὁ βίος τοῦ Νεῖλου ἐγράφη Ἑλληνιστί, Ἑλληνιστὶ δὲ συνέθεσαν ὕμνους καὶ μελωδίας οἱ ἱεροὶ πατέρες τῆς Μονῆς, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ φωνή, ἣν ἐξ οὐρανοῦ ἤκουσεν ὁ τοῦ τρίτου ἡγουμένου Βαρθολομαίου διάδοχος Λεόντιος κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαρθολομαίου (1150 μ. Χ.), ἐφθέγγετο Ἑλληνιστί: «Ἡτοίμασται τῷ πατρὶ Βαρθολομαίῳ θρόνος ἀδιάδοχος». Καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ Νεῖλου δὲ τοῦ ἰδρυτοῦ (1004 μ. Χ.) μέχρι τοῦ Πέτρου τοῦ παρακαθίσαντος ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδῳ (1437) ἦτοι ἐν διαστήματι τριῶν αἰώνων καὶ ἐπέκεινα τριάκοντα καὶ ἑξ ἡγουμένων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, δύο μόνοι, ὁ Δομένικος (τῷ 1412) καὶ ὁ Φραγκίσκος (1422), φέρουσιν ὀνόματα μὴ ἀνατολικά. Εἰς δὲ τῶν πρώτων διαδόχων τοῦ Νεῖλου ἡγούμενος, ὁ Νικόλαος Α', λέγεται ὅτι ἦτο Κωνσταντινουπολίτης, πεμφθεὶς περὶ τὰ 1086—1087 μ. Χ. ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως Ἑλλήν εἰς Ἑλληνας (Graecus ad Graecos). Ἡ ἀποστολὴ ἡγουμένου ἀπὸ

Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ Α' καὶ τοῦ πάπα Γρηγορίου Ζ', ὅστις καὶ ἐχειροτόνησε τὸν Νικόλαον, εἶναι ἀπόδειξις ὅτι καὶ μετὰ τὸν Μ. Κηρουλάριον ἐκκλησιαστικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως δὲν εἶχον ἐντελῶς παύσει· αὐτὸς δὲ ἀκριβῶς ὁ τοῦ Γρηγορίου Ζ' διάδοχος πάπας Οὐρβανὸς Β' ἐπεμψε τῷ 1088 ὡς πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν καρδινάλιον Ῥογήριον καὶ τὸν ἡγούμενον τῆς Κρυπτοφέρρης, αὐτὸν δὲ τὸν εἰρημένον Νικόλαον τὸν Κωνσταντινουπολίτην, ἵνα ἐνεργήσωσι παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξίῳ περὶ διαλλαγῆς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς παύσεως τῶν ἐκατέρωθεν διωγμῶν¹. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέξατο εὐμενέστατα τοὺς πρέσβεις καὶ παρεκάλεσε τὸν ἄκρον ἀρχιερέα, ἵνα συγκληθῇ ὡς τάχιστα σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἵνα λύσῃ πάσας τὰς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διενέξεις καὶ ἐμπεδώσῃ τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' οὔτε σύνοδος συνεκλήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, οὔτε αἱ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐριδες διελύθησαν. Σύνοδοι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν μεγάλαι συνεκροτήθησαν ὡς γνωστὸν τῷ 1277 ἐν Λουγδούνῳ (Λυῶνι) τῆς Γαλλίας καὶ τῷ 1437 ἐν Φλωρεντίᾳ. Ἐν τῇ συνόδῳ δὲ τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ εἰς τῶν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ εὐγλωττίᾳ διακρινομένων πατέρων ἦτο ὁ τῆς Κρυπτοφέρρης ἡγούμενος ἡ ἀββᾶς Πέτρος ὁ *Πεπάλιος* ἡ Οὐιτάλιος (*Vitalius*), καταγόμενος ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς, ὡς δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος, κώμης τῆς Καλαβρίας Πεντεδακτύλου. Ὁ Πέτρος διεκρίθη ἰδίως ἐν ταῖς πρὸς τοὺς Ἑλληνας θεολόγους περὶ δογμάτων συζητήσεσιν, ὑπέγραψε δὲ τὸν περὶ ἐνώσεως ὅρον τῆς συνόδου οὕτως: «Ὁ τῆς Κρυπτοφέρρης μονῆς ἡγούμενος Πέτρος ὑπέγραψα». Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου ὁ Πέτρος συνῆψεν οἰκειοτάτας σχέσεις πρὸς τὸν ἡμέτερον Βησσαρίωνα τὸν πάνυ, γενόμενον μετ' ὀλίγον καρδινάλιον, εἶτα δὲ καὶ ἡγούμενον *συστατικόν* (*commendatarium*) τῆς Κρυπτοφέρρης. Ἡ αἰτία δι' ἣν ὁ πάπας Πῖος Β' τῷ 1462 τὸν μὲν μνημονευθέντα ἡγούμενον τῆς Κρυπτοφέρρης Πέτρον διώρισεν ἀρχιμανδρίτην τῆς περὶ τὴν Μεσσήνην μονῆς τοῦ Σωτῆρος, εἰς δὲ τὸν Βησσαρίωνα ἀνέθηκε *συστατικῶς* τὴν ἡγουμενείαν τῆς Κρυπτοφέρρης, φαίνεται ὅτι ἦτο ἡ ἐπιθυμία τοῦ Βησσαρίωνος ἵνα διάγῃ ἐν μονα-

¹ Τὰς λεπτομερείας ταύτας πάσας ἀρυσάμεθα ἐκ τῆς περὶ Κρυπτοφέρρης πραγματείας τοῦ ἐν αὐτῇ πατρὸς Ἀντωνίου Rocchi, *De coenobio Cryptoferatensi ejusque Bibliotheca et codicibus praesertim Graecis commentarii*. Scripsit D. Antonius Rocchi hieromonachus Basilianus. Tusculli M. CCCCXCIII.

στηρίω Ἑλληνικῶ καὶ ἑλληνογλώσσῳ, ἀφοῦ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 1449 εἶχε προχειρισθῇ καὶ ἐπίσκοπος Τύσκλου¹. Ἐπὶ τοῦ Βησσαρίωνος καὶ διὰ τοῦ Βησσαρίωνος νέαν καὶ μεγάλην προσεκτήσατο δύναμιν καὶ αἵγλην ἡ Μονὴ τῆς Κρυπτοφέρρης, τῆς ὁποίας καὶ αἱ κτήσεις καὶ τὰ εἰσοδήματα καὶ τὰ προνόμια ηὐξήθησαν καὶ ἡ περιοχὴ εὐρύνθη νέων προστεθέντων κτιρίων. Ὁ Βησσαρίων καίπερ οὐχὶ πάντοτε ἐν τῇ Μονῇ διατρίβων, ἀλλ' ἔνεκα τοῦ παρὰ τῷ Πάπα ὑψηλοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἐπιβαλλομένων καθηκόντων συχνάκις ἀποδημῶν, οὐχ ἥττον ἐφρόντιζε πάντοτε περὶ αὐτῆς. Σώζεται δὲ ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τὸ μικρὸν παρεκκλήσιον, ἐν ᾧ κατὰ τὰς μὴ ἐπισήμους ἡμέρας ἐψάλλε τὰς ἱεράς ἀκολουθίας καὶ ἐτέλει τὴν λειτουργίαν, τὸν αὐτὸν ἱερὸν προσορισμὸν ἐκπληροῦν καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ καθηγουμένου Ἀρσενίου Πελλεγρίνη· σώζεται δὲ καὶ ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ βιβλιοθήκη. Ἀλλ' ἡ τοῦ Βησσαρίωνος προστασία δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τοὺς Βασιλειανούς τῆς Κρυπτοφέρρης, ἀλλ' ἐξετάθη ἐφ' ὅλους τοὺς Βασιλειανούς. Φροντίσιν αὐτοῦ οἱ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἰδρυτοῦ ὡς εἴρηται τοῦ τάγματος τῶν Βασιλειανῶν, Κανόνες τοῦ μοναστικοῦ βίου μετεφράσθησαν εἰς τὴν τότε λαλουμένην Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διαταγῇ τοῦ Πάπα Εὐγενίου Δ'. Ἐνεργεῖα δὲ τοῦ Βησσαρίωνος ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Πάπα ἐγκύκλιος εἰς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἰταλίας, ἵνα μηδαμοῦ ὑπὸ τοῦ κλήρου τοῦ Λατινικοῦ μηδαμῶς ἐνοχλῶνται ἐν τῇ Ἑλληνικῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει καὶ ἐθιμοτυπίᾳ αὐτῶν οἱ Βασιλειανοί, οἵτινες ἦσαν ἔτι πολλοὶ τότε καὶ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, διατηροῦντες πανταχοῦ τοὺς ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις καὶ τελεταῖς καὶ τῇ καθόλου ἐκκλησιαστικῇ τάξει τύπους καὶ τὰς διατάξεις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καίπερ μὴ χρώμενοι τῇ Ἑλληνικῇ. Αὐτὸς δὲ ὁ πάπας Εὐγένιος Δ' ἐπὶ τῆς ἡγουμενείας ἔτι τοῦ Πέτρου Πεταλίου, συνεργεῖα τοῦ Βησσαρίωνος, ἐπεκύρωσε πάντα τὰ προνόμια τῆς Κρυπτοφέρρης ὡς πρὸς τὴν τάξιν τὴν ἐκκλησιαστικὴν τῆς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἐκκλησίας.

Μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1472 ἐπελθοῦσαν τελευτὴν τοῦ Βησσαρίωνος θανόντος ἐν Ῥαβέννῃ, ἐπὶ μακρὸν χρόνον τῆς Κρυπτοφέρρης προΐσταντο οὐχὶ ἡγούμενοι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς καὶ διαρκῶς

¹ Ἀπορον πῶς ὁ ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος ἐν τοῖς περὶ Βησσαρίωνος (Ἱστορ. Ἑλλ. ἔθ. Τόμ. Ε' σ. 453 ἔκδ. Β', 487 ἔκδ. Α') μνημονεύων διὰ δύο λέξεων τῆς Κρυπτοφέρρης λέγει ὅτι «ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐτελεῖτο ἐνταῦθα ἡ λειτουργία ἑλληνιστί», ὡς ἐὰν μὴ ἐτελεῖτο καὶ σήμερον!

ἐν τῇ Μονῇ διάγοντες, ἀλλὰ καρδινάλιοι, διοριζόμενοι *συστατικοὶ* ἡγούμενοι ὑπὸ τοῦ Πάπα καὶ ἔχοντες ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν τὴν Μονὴν καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐργαζόμενοι, οἷος ἦτο καὶ ὁ Βησσαρίων, ὁ πρῶτος *συστατικὸς* ἡγούμενος τῆς Μονῆς ταύτης. Ἐπὶ τῶν ἡγουμένων δὲ τούτων τὰ τῆς ἱερᾶς Μονῆς πολλαχῶς προστατευομένης ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν ἐν Ῥώμῃ καρδινάλιων προήχθησαν λαμπρῶς. Οὕτω τῷ 1497 δόγματι τοῦ Πάπα Κλήμεντος Η' συνέστη ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ ἱερατικὴ σχολή, ἵνα σπουδάζωσιν ἐν αὐτῇ οἱ νεαροὶ τῶν Βασιλειανῶν γράμματα καὶ ἐπιστήμας καὶ τὰ τοῦ μοναστικοῦ βίου. Τῷ δὲ 1624 ἐπέτρεψεν ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Η' ἵνα ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ ἀνωτέρῳ διδασκαλείῳ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων κατατάσσωνται ἀνὰ πᾶν ἔτος δύο σπουδασταὶ ἐκ τῆς Συνάξεως τοῦ ἁγίου Νείλου (*Congregatio S. Nili*), ὡς ἐκαλεῖτο συνήθως ὁ μοναχικὸς ὄμιλος τῆς Κρυπτοφέρρης. Τέλος δὲ τῷ 1635 ἰδρύθη ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ καρδινάλιου Φραγκίσκου Βαρθερίνι, *συστατικοῦ* ἡγουμένου τῆς Μονῆς, ἀκαδήμεια ἰδιαιτέρα τῆς Κρυπτοφέρρης, ἐν ᾗ ἐδιδάσκετο ἰδίως ἡ Θεολογία καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Φιλολογία ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἰδίως ἡ Ἑλληνικὴ Λειτουργικὴ περὶ τὴν ἀκαδημειαν δὲ ταύτην συνέστη ἐν Ῥώμῃ ἰδίᾳ παροικία καλουμένη παροικία Κρυπτοφέρρης (*Paroecia Cryptoferratae*). πολλοὶ δὲ διεκρίθησαν ἄνδρες τοῦ Βασιλειανοῦ τάγματος καὶ ἰδίως τῆς Κρυπτοφερρικῆς Συνάξεως, ὡς διευθύνται (*superiores*) καὶ καθηγηταὶ τῆς ἀκαδημείας ταύτης, διαπρέψαντες ἐπὶ σοφίᾳ, καταλιπόντες δὲ καὶ συγγράμματα σπουδαῖα. Ἀλλ' ἀτυχῶς βραχυχρόνιος, ἄγνωστον διὰ τί, ὑπῆρξεν ὁ βίος τῆς ἀκαδημείας ταύτης. Οὐχ ἥττον καθ' ὅλον τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα οἱ Κρυπτοφερρίται πατέρες μετὰ ζήλου ἀντείχοντο τῆς σπουδῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ ἡ ἱερὰ Μονὴ διετήρει πάντοτε τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ οἱ Πάπαι ἐφιλοτιμοῦντο διηνεκῶς νὰ ἐμπεδώσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς ἱερᾶς Μονῆς, ἐπικυροῦντες ἐπισήμως τὰ προνόμια τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἐν πᾶσιν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸ Κοινόβιον τῆς Κρυπτοφέρρης πολλὰ ὑπέστη ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν Ἱταλίαν εἰσβολῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος τούτου ἠνωρθώθησαν αὖθις τὰ πράγματα αὐτοῦ.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, τῷ 1835, ἕνεκα σφοδρῶν ἐρίδων μεταξὺ τῶν πατέρων τῆς Μονῆς ἐγερθεῖσων, ὀργισθεὶς ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΣ' ἀφῆρεσε πολλὰ τῶν προνομίων τῆς ἱερᾶς Μονῆς καὶ ἐβουλεύσατο ἐπὶ μικρὸν νὰ καταλύσῃ παντελῶς τὸ Κοινόβιον. Καὶ τού-

του μὲν τοῦ βουλευματος ἀπετράπη συμβουλῇ τινων ἰσχυόντων παρ' αὐτῷ καρδινάλιων· ἀλλὰ τὰ προνόμια τοῦ Μοναστηρίου ἔμειναν περιορισμένα μέχρις οὗ ὁ τοῦ Γρηγορίου διάδοχος Πίος ὁ Θ' τὸ αὐτὸ ἔτος τῆς εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως ἀνόδου αὐτοῦ, τῷ 1847, ἀποκατέστησεν αὐτὰ κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀπεδόθη δὲ εἰς τὴν Μονὴν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου καὶ τῶν ἄλλων μοναστηριακῶν ἀρχῶν. Ὁ τὸν Πίον Θ' διαδεξάμενος, νῦν εὐκλεῶς τὸ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως ἄξιωμα κατέχων Πάπας Λέων ΙΓ', πολλὰ ἐπεδαψίλευσε δείγματα εὐνοίας εἰς τὴν Μονήν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ τῷ 1882 ψήφῳ τῶν ἀδελφῶν τῆς Μονῆς ἐξελέγη ἡγούμενος αὐτῆς ὁ νῦν ἡγούμενος Ἀρσένιος Πελλεγρίνης, Ῥωμαῖος τὴν πατρίδα, ὅστις εὐθὺς μετὰ τὴν εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰργάσθη πάσῃ δυνάμει ὑπὸ τῆς μεγίστης μερίδος τῶν πατέρων ὑποστηριζόμενος, ἵνα ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν Μονὴν ἀκέραια τὰ προνόμια αὐτῆς, ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα τὴν Ἑλληνικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεροτελεστικὴν τάξιν καὶ ἐθιμοτυπίαν τὴν περιορισθεῖσαν ἐπὶ τοῦ Γρηγορίου ΙΣ' καὶ Πίου Θ'. Ἀποδοθέντων δὲ πάντων τούτων τῶν προνομίων, ἡ ἐπὶ τὸ Λατινικώτερον διαρρυθμισθεῖσα ἐσωτερικὴ διαίρεσις τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, τοῦ καθιερωμένου τῇ Θεοτόκῳ, ἔλαβε τὴν προτέραν Ἑλληνικὴν αὐτοῦ μορφήν. Εἰκονοστάσιον (τέμπλον) ἐχώρισε πάλιν τὸν ναὸν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ἡ ὠραία Πύλη ἀνιδρύθη, καὶ τετράγωνος ἀγία Τράπεζα μαρμαρίνῃ ἰδρύθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ἐν τῇ προηγουμένη θέσει καὶ ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου ἐτοποθετήθη αὐθις ἡ ἱερὰ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ τοῦ ἱερωτάτου ἰδρυθεῖσα, κατὰ τὴν ἐν τῇ Μονῇ παράδοσιν, εἰκὼν Θεομήτορος, ἡ ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου τοῦ Θ' (1227-1247 μ. Χ.) τῇ ἱερᾷ Μονῇ δωρηθεῖσα καὶ ἐπὶ τῆς ὠραίας Πύλης ἐπὶ τοῦ πρὸς τὸ ἱερόν ἐστραμμένης πλευρᾶς τοῦ ἱεροῦ ἐγγράφη Ἑλληνιστί :

«Διαταγὴ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως — Λέοντος ιγ' πάπα Ῥώμης — τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν ἐπανορθωθέντων θεομῶν, — ἐν ἔτει τοῦ κόσμου ζιπθ' — τῆς ἀγίας δὲ θύρας ἀνοιχθείσης — καινοῦ τοῦ βήματος ἀνεγερθέντος — Ἀρσένιος β' ὁ ἡγούμενος — τὴν τράπεζαν καθιέρωσε — τῇ ιδ' τοῦ Σεπτεμβρίου ζιτςά ».

Ἄλλ' ἤδη καιρὸς νὰ ἐκθέσωμεν τὰ κατὰ τὴν ἱερὰν Μονήν, ὡς ἔχουσι νῦν ταῦτα, ἐξ ὧν κατὰ τὰς δύο (προπέρυσι καὶ πέρυσιν) εἰς αὐτὴν ἐπισκέψεις ἡμῶν εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν καὶ ἐξ ὧν καθόλου ἐλάβομεν ἐντυπώσεις.

Ἡ καθόλου ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἱεροτελεστικὴ τάξις ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ εἶναι οἷα καὶ ἡ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μοναστηρίοις, ἰδίως

τοῖς τοῦ Ἑθῶ· ἄλλ' ὁ μοναστικὸς βίος εἶναι πρακτικώτερος, καταναλισκόμενος κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰς τὴν σπουδὴν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων, ὁμοιάζων πρὸς τὸν βίον ἐκείνων ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς μοναστηρίων, ἅτινα ἔχουσι θεολογικὰς ἢ ἱερατικὰς σχολὰς ὡς λ. χ. ἡ ἐν Χάλκῃ ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Ὁ βίος τῶν πατέρων τῆς ἱερᾶς Μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης διανέμεται μεταξὺ ἐργασίας ἀφιερουμένης εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὑπηρεσίαν τῶν τῆς Μονῆς, καὶ ἐργασίας ἐκπαιδευτικῆς καὶ φιλολογικῆς. Πάντες οἱ πατέρες εἰσὶν ἄνδρες λόγιοι καὶ γνῶσται τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἰδίως δὲ οἱ ἐκ Σικελίας, ἐκ τῆς ἐν Σικελίᾳ δηλονότι «χώρας τῶν Ἑλλήνων (*Piana de' Graeci*)» τῆς ἐπτάωρον τοῦ Πανόρμου κειμένης ἐπαρχίας, καταγόμενοι ἔχουσι καὶ προφορὰν ἐλληνικωτάτην. Οἱ Σικελιωταὶ οὗτοι εἶναι καταγωγῆς Ἑπειροαλβανικῆς, ἀπόγονοι τῶν κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἰδίως ἀπὸ Ἑπείρου καὶ Ἀλβανίας εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν μεταναστευσάντων, καὶ διατηροῦσι μετὰ φανατικῆς ἀφοσιώσεως τὰ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἱεροτελεστικῆς τάξεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν, χρώμενοι τῇ Ἑλληνικῇ ἐν αὐτῇ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα Ἑλληνίζοντες ἐν πᾶσι, πλὴν τῆς ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως προσθήκης καὶ τῆς εἰς τὸν Πάπαν κατὰ τὴν ἐννοίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ὑποταγῆς. Οἱ ἱερεῖς τῶν Σικελιωτῶν Ἀλβανοελλήνων τούτων, τῶν λαλούντων Ἀλβανιστί, ἔχουσι περιβολὴν οἷαν οἱ τῆς Ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, γενειῶσι δὲ καὶ κομῶσιν ὡς περ οὗτοι. Ἐκ τούτων λοιπὸν τῶν Σικελιωτῶν Ἑλληνοαλβανῶν κατὰγονται καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἐν Κρυπτοφέρρῃ πατέρων, οἱ μετὰ τὸν Ῥωμαῖον ἡγούμενον Ἀρσένιον ὀνομαστότατοι ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ, οἱ πατέρες Νεῖλος, Βασίλειος, Σωφρόνιος, Σάββας καὶ ἄλλοι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πατέρων δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 25-30, προστιθεμένου δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ τῶν 15-20 νεαρῶν δοκίμων (*novitii*), οἵτινες εἶναι καὶ ἱεροσπουδασταί, ὁ ὅλος πληθυσμὸς τῶν μοναστῶν δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 45-50. Ἡ περιβολὴ τῶν μοναχῶν ἐντὸς μὲν τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ ἢ παρεμφερὴς πρὸς τὴν Λατινικὴν, ἄλλ' ἐν τῇ ἱεροτελεσίᾳ εἶναι ἐν πᾶσιν οἷα ἡ Ἑλληνικὴ. Ὁ καθολικὸς ναὸς τῆς ἱερᾶς Μονῆς εἶναι, ὡς εἴρηται, ἀφιερωμένος εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ταύτης δὲ ἡ ἐν τῷ μεγάλῳ εἰκονοστασίῳ εἰκὼν, ἡ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ ἱστορηθεῖσα, ἡ καλυπτομένη πάντοτε διὰ παραπετάσματος, ἀποκαλύπτεται ἐν πάσῃ ἱερᾷ ἀκολουθίᾳ, αἰρομένου τοῦ παραπετάσματος. Αἱ ὥραι τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας εἶναι ὡς συνήθως ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς Μοναῖς. Εἰς τὰς 2-3 μετὰ τὸ

μεσονύκτιον ψάλλεται ἡ ἀκολουθία ἡ μεσονύκτιος καὶ ἡ τοῦ Ὁρθρου μετὰ τῆς ἀκολουθίας τῶν Ὁρῶν πλὴν τῆς ἐννάτης ὥρας, καὶ εἶτα περὶ τὰς 4-5 π. μ. γινομένης ἀπολύσεως καὶ διακοπῆς, ἡ ἀκολουθία τῆς ἱερᾶς λειτουργίας ἄρχεται περὶ τὰς 9 π. μ. διαρκοῦσα μέχρι 11· ἡ τῆς ἐννάτης ὥρας καὶ τοῦ ἑσπερινοῦ ἀκολουθία ψάλλεται, ὡς παρ' ἡμῖν, περὶ τὴν δεῖλιν, ἡ δὲ τοῦ Ἀποδείπνου ἀνάγνωσις γίνεται μετὰ τὸ δεῖπνον περὶ τὴν 8-9 μ. μ. Ψάλλονται δὲ καὶ ἀκολουθίαι ἐν μελωδίᾳ ἐκκλησιαστικῇ, ἣν οἱ πατέρες τῆς ἱερᾶς Μονῆς θεωροῦσιν ἀρχαιοτάτην, ἀλλ' ἥτις, ὡς μοι φαίνεται, εἶναι μᾶλλον παρεμφερῆς πρὸς τὴν ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ εἰθισμένην. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν γινόμενα, πολλάκις οἱ ψαλμοί, καὶ αὐτὸς ὁ προσειμιακός, ψάλλονται καὶ δὴ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν χορῶν ὁμοῦ ψαλλόντων. Ψάλλεται δὲ σχεδὸν πάντοτε καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν μετὰ τὸν Τρισάγιον. Πάντοτε δὲ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Τρισαγίου, τοῦ Δόξα πατρί, Παναγία τριάς, καὶ ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου Κύριε ἐλέησον γ', (ἐν Κρυπτοφέρρῃ λέγεται ἕνεκεν τῆς δόξης τοῦ ὀνόματός σου Κύριε ἐλέησον) ψάλλεται τὸ Πάτερ ἡμῶν. Ἐν τῷ ἑσπερινῷ οἱ αἶνοι ψάλλονται ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν χορῶν ὡς καὶ τὰ ἀπόστιχα καὶ αἱ πρὸ τῶν ἀποστίχων λιταί.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου ψάλλεται ὡς ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς μοναστηρίοις, τοῦ Κανόνος τῆς ἡμέρας ψαλλομένου, οὐχὶ ἀναγινωσκομένου, καὶ τῶν *Καταβασιῶν* δὲ ψαλλομένων μετὰ τοῦ Κανόνος, οὐχὶ ἰδιαιτέρως (ὡς τοῦτο γίνεται καὶ ἐν ταῖς Μοναῖς τοῦ Ἄθω). Ψάλλονται δὲ ὁ Κανὼν καὶ αἱ Καταβασίαι ἐν μελωδίᾳ οὐχὶ πολὺ ἀπεχούσῃ τῆς παρ' ἡμῖν. Ἡ Ἱερὰ Λειτουργία ψάλλεται καὶ τελεῖται ὡς παρ' ἡμῖν. Ἐν ταύτῃ δὲ ὡς καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἄλλῃ πανηγυρικῇ ἀκολουθίᾳ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἱεροδιάκονοι καὶ ἀναγνώσται περιβάλλονται στολὴν κατὰ τὰ ἡμέτερα, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ θυμίασις γίνεται ὅπως παρ' ἡμῖν διὰ θυμιατηρίων ὁμοίων πρὸς τὰ ἡμέτερα. Ψαλλομένου τοῦ μεγάλου ἑσπερινοῦ κατὰ τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις, χοροστατοῦντος μετὰ μανδύα τοῦ ἁγίου καθηγουμένου, δύο ἱεροδιάκονοι συνήθως περιέρχονται θυμιῶντες, τοῦτο δὲ γίνεται καὶ κατὰ τὴν ἐωθινὴν ἀκολουθίαν ὡσάκις λειτουργεῖ ὁ ἅγιος Ἡγούμενος. Πρὸ τῆς Ἱερᾶς Λειτουργίας ὁ ἅγιος Ἡγούμενος περιβάλλεται τὴν λειτουργικὴν ἡγουμενικὴν στολὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Ἀρχιερέως, ἱστάμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ, βοηθούντων ἐν τῇ περιβολῇ τῶν ἱερῶν διακόνων καὶ φθεγγομένων μεγαλοφώνως τὰς Δαυιδικὰς ῥήσεις ἐπὶ ἐκάστου τῶν ἱερῶν ἀμφίων, καὶ τῆς μίτρας καὶ τῆς ῥάβδου, κατὰ τὰ

παρ' ἡμῶν ἐπὶ τῆς περιβολῆς τῶν ἀρχιερέων γινόμενα (μόνον ὡμοφόριον δὲν περιβάλλεται ὁ ἅγιος Ἡγούμενος). Ἡ θεία λειτουργία τελεῖται ἀπαρ-
λάκτως ὡς παρ' ἡμῖν, κατὰ τυπικὸν ἀρχαῖον ἰσχύον καὶ ἐν ταύτῃ καὶ
ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις, καὶ ἀναγόμενον εἰς τὸν Ι' αἰῶνα.
Φήμη καὶ πολυχρονισμὸς πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Ἀποστόλου δὲν
ψάλλεται· ὁ δὲ Ἀπόστολος ὡς καὶ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀναγινώ-
σκονται πρῶτον Ἑλληνιστί, εἷτα δὲ καὶ Λατινιστί· εἶναι δὲ τοῦτο τὸ
μόνον Λατινικὸν ἀνάγνωσμα ἐν ἀπάσῃ τῇ τάξει τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν.

Ἐν τῇ μεγάλῃ εἰσόδῳ τῶν ἁγίων ὁ ἅγιος ἡγούμενος εὐχεται οὕτω
ὕπὲρ τῶν ζώντων :

«Τοῦ ἁκροῦ Ἀρχιερέως ἡμῶν Λέοντος καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ
Ἀδελφότητος τῶν ἐπιτρόπων καὶ συνδρομητῶν τῆς σεβασμίας Μονῆς
ταύτης, τῶν ἐλεούντων καὶ διακονούντων ἐν αὐτῇ τῶν συνελθόντων ἐν
τῇ ἱερᾷ πανηγύρει ταύτῃ καὶ ὑπὲρ ὧν ἡ μυσταγωγία αὕτη τελεῖται
μνησθεῖν Κύριος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν (οὐχὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ
Αὐτοῦ, ὡς παρ' ἡμῖν συνήθως)».

Ὑπὲρ δὲ τῶν κεκοιμημένων ὡς ἐξῆς :

«Τῶν μακαρίων καὶ ἀειμνήστων κτιόρων τῆς ἁγίας Μονῆς ταύτης,
τῶν γονέων ἡμῶν καὶ διδασκάλων, τῶν ἀειμνήστων προκατόχων καὶ
ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ πάντων τῶν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου κεκοιμημέ-
νων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν τῶν ἐνθάδε καὶ ἀπανταχοῦ, μνησθεῖν
Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν».

Ἡ φήμη τοῦ ἁκροῦ ἀρχιερέως ἡ φωνουμένη μετὰ τὸ Ἀξίον ἐστὶν
καὶ Ἐν πρώτοις μνήσθητι κτλ., ἡ ἐπικρατοῦσα, ὡς λέγουσιν οἱ Κρυ-
πτοφερρίται πατέρες, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τῆς 4ης Οἰκουμενικῆς Συνό-
δου, καὶ συνωδὰ ταῖς διατάξεσιν αὐτῆς, ἔχει οὕτω·

Τοῦ μακαριωτάτου, παναγιωπάτου καὶ θεοπροβλήτου ἐπισκόπου τῆς
ἁγιοτάτης πόλεως προεσφυτέρως Ῥώμης, προέδρου τῶν ὑπερίμων καὶ
ἐξάρχου Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς καὶ ποιμενάρχου πάσης Οἰκουμένης, ἡμῶν
δὲ πατρὸς καὶ ἱεράρχου καὶ προστάτου τῆς ἁγίας Μονῆς, πολλὰ τὰ ἔτη.

Ἐννοεῖται ὅτι τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ
καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἀκολουθίᾳ ἀναγινώσκεται μετὰ τῆς προσθήκης «καὶ
ἐκ τοῦ Υἱοῦ».

Προσθετέον εἰς ταῦτα ὅτι κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς καὶ πανηγύρεις
ὡς λ. χ. κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ κτίτορος τῆς Μονῆς ἁγίου Νεῖλου (13
Σεπτεμβρίου) γίνεται καὶ ἀγρυπνία ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ. Καθόλου δὲ παρα-

τηρητέον ὅτι οἱ πατέρες τῆς ἱερᾶς Μονῆς κήδονται καὶ ἐπιμελοῦνται πολὺ τῆς διατηρήσεως τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος ἐν ταῖς ἀκολουθίαις καὶ ταῖς ἱεροτελεστίαις. Δύο ὑπάρχουσι ἐν τῇ Μονῇ χειρόγραφα τυπικὰ ἀρχαῖα τοῦ 10 καὶ 12 αἰῶνος. Ἀλλ' ὁ ἀρχαῖζων ἐλλογιμώτατος πατήρ Βασίλειος, καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, δὲν εἶναι εὐχαριστημένος μὲ αὐτὰ καὶ ζητεῖ νὰ εὑρῇ ἀρχαιότερον ἔτι τυπικὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τῶν μελετῶν αὐτοῦ ἀνεκάλυψε τὰ κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κρατοῦσαν τῶν ἀκολουθιῶν τάξιν, καθορίζων τὸν χρόνον, καθ' ὃν ἡ μοναστηριακὴ ἀκολουθία ἐχωρίσθη ἀπὸ τῆς ἐν ταῖς πόλεσιν· ἐν τῷ χωρισμῷ δὲ τούτῳ εὐρίσκει καὶ τινὰς διαφορὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Λατινικῆς ἀκολουθίας.

Ἀποκλειστικὴ χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς γίνεται καὶ ἐν τῇ κοινῇ τραπέζῃ τοῦ δείπνου τῆς ἱερᾶς Μονῆς, ἐν ἣ πάντες οἱ πατέρες καὶ αἱ σπουδάζοντες δόκιμοι ἐσθίουσιν ὁμοῦ· ἐνταῦθα ἢ τε μικρὰ εὐχὴ τῆς τραπέζης ἢ ἀπαγγελλομένη ὑπὸ τινος τῶν πατέρων καὶ ἡ εὐλογία ἡ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἡγουμένου προφερομένη γίνονται Ἑλληνιστί. Διαρκούσης δὲ τῆς τραπέζης κατὰ ἔθιμον κρατοῦν ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς μοναῖς καὶ ἔχον πιθανῶς ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων (ἐν τοῖς συμποσίοις τῶν Ῥωμαίων τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων παῖς καλῶς ἡσκημένος ἀπήγγελλε τραγωδίας, τὸ δ' ἔθιμον παρέλαβον καὶ οἱ Ἕλληνες) παῖς ἀφ' ὑψηλοῦ βήματος ἀναγινώσκει διήγησιν τινὰ ἢ λόγον διδακτικόν.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ζωγραφικῇ ἢ ἀγιογραφίᾳ τῆς ἱερᾶς Μονῆς κρατεῖ Ἑλληνικὴ βυζαντινὴ τέχνη ἀκραιφνής. Καὶ περιερχόμενός τις τὰς εὐρείας στοᾶς τῆς ἱερᾶς Μονῆς εὐρίσκεται ἐν πινακοθήκῃ, οὕτως εἰπεῖν, ἁγίων Πατέρων τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὰ ὀνόματα δὲ τῶν ἁγίων εἰσὶ πάντα γεγραμμένα Ἑλληνιστί ἐν καλλιγραφίᾳ βυζαντινῇ (τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν δεῖνος, τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν δεῖνος). Λατινικαὶ ἐπιγραφαὶ ἢ γράμματα Λατινικὸν δὲν φαίνεται σχεδὸν οὐδαμοῦ. Περισσότερον δὲ νὰ εἰπῶμεν ὅτι ἡ κυρία ἐκκλησιαστικὴ βιβλιοθήκη τῆς ἱερᾶς Μονῆς εἶναι ἀκραιφνῶς Ἑλληνικὴ, συγκειμένη ἐκ μηνιαίων, τριωδίων, πεντηκοσταρίων, εὐαγγελίων, συναξαρίων χειρογράφων τῶν πλείστων, πάντων Ἑλληνικῶν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος περὶ βιβλίων, ὃς εἰπῶμεν ὀλίγα τινὰ καὶ περὶ τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἱερᾶς Μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης. Ἡ βιβλιοθήκη αὕτη εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ πλουσιωτάτων εἰς χειρόγραφα Ἑλληνικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, κατὰ

ἀξιοσημείωτον σύμπτωσιν ἰδρυμένη ἐπὶ τοῦ τόπου ἐκείνου, ἐνθα ἦτο μία τῶν πλουσιωτάτων βιβλιοθηκῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἡ τοῦ Μ. Τυλλίου Κικέρωνος. Ἰδρυτὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ κτίτωρ τῆς ἱερᾶς Μονῆς ὅσιος Νεῖλος· κηρύχθη δὲ ἡ βιβλιοθήκη καὶ διὰ τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια οἱ Βασιλειανοὶ μοναχοὶ οἱ πανταχόθεν ἐκ τῆς Καλαβρίας καὶ Σικελίας καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ δὴ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐρχόμενοι εἰς τὴν ἱερὰν Μονὴν μεθ' ἑαυτῶν ἐκόμιζον. Ἀλλ' ἐγράφησαν καὶ πλείστα ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ Μονῇ ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ πατέρων ἐν καλλιγραφίᾳ ἰδιαζούσῃ, Κρυπτοφερρικῇ, ἥς τὴν ἀρχὴν ὁ πατὴρ Ἀντώνιος ὁ Ῥόκκιος ἀνάγει εἰς τὴν Καλαβροσικελιωτικὴν βυζαντινὴν καλλιγραφίαν. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς ἱερᾶς Μονῆς κηρύχθη ἔτι μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Βησσαρίωνος καὶ διὰ τοῦ Βησσαρίωνος· τότε δὲ πρῶτον ἐγένετο ὡς φαίνεται καὶ ὀργανικὴ κατὰ ταξίς ἡτοι ταξιόμησις τῶν βιβλίων καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ καρδινάλιου κατηρτίσθη καὶ εὐρετήριον. Μετὰ τῆς βιβλιοθήκης δὲ τῆς Μονῆς ἠνώθη καὶ ἡ πλουσία βιβλιοθήκη τοῦ Ἑλλήνος καρδινάλιου, ἐξαιρουμένου τοῦ μέρους αὐτῆς τοῦ κομισθέντος εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Βενετίας. Τὰ δὲ ὑπάρχοντα νῦν κατὰ χιλιάδας χειρόγραφα, καλῶς ταξινομημένα, διαιροῦνται κατὰ μὲν τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἰς Κώδικας βιβλικούς ἡτοι τῆς Βίβλου, κώδ. πατρολογικούς (τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας), κώδ. τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, κώδ. ἠθικούς (περὶ ἠθικῆς πραγματευομένους), κώδ. λειτουργικούς, κώδ. ὕμνικούς (ἡτοι κ. ὕμνογράφων ὧν τινὲς εἶναι καὶ Κρυπτοφερριτὰ πατέρες, ὡς ὁ ὕμνογράφος Βαρθολομαῖος), κώδ. μελουργικούς καὶ κώδ. φιλολογικούς καὶ συμμίκτους· κατὰ δὲ τὴν προέλευσιν κατατάσσονται ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἀντωνίου Ῥοκκίου εἰς Ἰταλο-Ἑλληνικά, ἡτοι Βυζαντινά, Καλαβρο-Σικελικά, Ἀνατολικά (ἡτοι τὰ ἐξ Ἀνατολῆς, ἰδίως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προερχόμενα) καὶ τὰ Κρυπτοφερρικά, ἡτοι τὰ ὑπὸ Κρυπτοφερριτῶν πατέρων ἐν Κρυπτοφερρικῇ καλλιγραφίᾳ γεγραμμένα. Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ νοεῖται σαφῶς ὅτι ἡ βιβλιοθήκη αὕτη εἶναι ἐνδιαίτημα καὶ σχολεῖον κάλλιστον εἰς Ἑλληνας ἐρευνητὰς καὶ ἰδίᾳ εἰς θεολόγους.

Ἐκ πάντων τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ἡ ἱερὰ Μονὴ τῆς Κρυπτοφέρρης ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν καὶ ὑπάρχει νῦν ἔτι σταθμὸς ἀξιοσημείωτος καὶ σπουδαιότατος παιδεύσεως Ἑλληνικῆς καὶ καλλιεργείας Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Εἶναι δὲ ἀπεριόριστος ἡ ἀφοσίωσις τῶν ἐν αὐτῇ πατέρων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν αὐτῶν (οὐχὶ Γραικικόν) καθεστὼς καὶ τοὺς Ἑλληνικοὺς θεσμούς. Ἀξίον δὲ σημειώσεως ἐνταῦθα καὶ τόδε· ὅτι οἱ πατέρες

τῆς ἱερᾶς Μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης, ὄντες πιστοὶ εἰς τὴν ἑνώσιν τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν γενομένην διὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου καὶ εἶτα ἀποκηρυχθεῖσαν ἐν Ἀνατολῇ, μένουσιν οὐχ ἥττον πιστοὶ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν αὐτῶν καταγωγὴν καὶ ιδιότητα, φρονοῦντες, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ἰδίως τῶν πρωτείων τοῦ Πάπα, ὅτι τοῦτο ἀνεγνώριζεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πρὸ τοῦ σχίσματος καὶ ὅτι οὐδὲν αὐτοὶ νεωτερίζουσιν ὡς πρὸς τοῦτο. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώμας καὶ ἰσχυρισμοὺς αὐτῶν στηρίζουσιν οἱ Κρυπτοφερρίται πατέρες πάντοτε ἐπὶ ῥήσεων καὶ γνώμων τῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Ἑλλήνων πατέρων. Οὕτω κατὰ τὸν χρόνον τῆς τελευταίας μεγάλης κατὰ τοὺς Δυτικοὺς Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ ὁ Κρυπτοφερρίτης Βασιλειανὸς πατὴρ Ἰωσήφ Κοτζζαλούζις ἐξέδωκε πραγματείαν ὑποστηρίζουσαν τὰς περὶ ὑπερτάτης ἐξουσίας τοῦ Πάπα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεωρίας ἀρνούμενος τὰ ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ μόνον ἐκ τούτων, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Ἡ πραγματεία ἐπιγράφεται «*De Romani Pontificis auctoritate disciplinari lestimoniis Ecclesiae Graecae comprobata disquisitio Josephi Cozza-Luzzi, monachi ordinis sancti Basilii Magni Romae, 1870*».

Νῦν δὲ συγγράψας προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ καὶ ὁ πατὴρ Νεῖλος, εἰς τῶν ἐπιφανεστάτων Κρυπτοφερριτῶν, πραγματείαν περὶ τοῦ πατριάρχου Φωτίου, κρίνων τὰ κατ' αὐτὸν κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ γνώμας, ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα πάντα ἀρνούμενος ἐκ πατέρων Ἑλλήνων, καὶ μόνον Ἑλλήνων. Τὸ τοιοῦτον οἱ Κρυπτοφερρίται πατέρες δὲν ποιοῦσιν ἀπλῶς ἵνα φαίνωνται ὡς διὰ τῶν ἰδίων ὄπλων τῶν ἀρχαιοτέρων πατέρων τῆς Ἀνατολῆς καταπολεμοῦντες τὰς ἀξιώσεις τῶν νεωτέρων, ἀλλ' ἀξιοῦντες ἅμα ὅτι εἰσὶν Ἀνατολικοὶ καὶ ὅτι κρίνουσι καὶ λαλοῦσιν ὡς Ἀνατολικοὶ καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ἀρχαίας Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὡς ἀπέναντι τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ τοιούτων ἀξιώσεων στηριζόμενοι συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεων τῆς Δύσεως, οὕτω στερεῶς ἀπέναντι τῆς Δύσεως ἐμμένουσιν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ αὐτῶν ιδιότητι καὶ ἀμύνονται γενναίως ὑπὲρ τῆς ἀκεραίας διατηρήσεως τῶν Ἑλληνικῶν θεσμῶν τῆς Μονῆς αὐτῶν, τὰ πάντα ἐν αὐτῇ καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ ἐν ταῖς ἱερουργίαις καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει θέλοντες Ἑλληνικὰ καὶ ἀνθιστάμενοι κρατερῶς καθ' οἵασδήποτε νεωτεριστικῆς ἀποπείρας, ὡς ἐπραξάν ἐναντίον τῶν ἐπὶ τῶν Παπῶν Γρηγορίου ΙΣ' καὶ Πίου Θ' νεωτερισμῶν, δι' ὧν ἡ ἱερουργία λατινικώτερον ἐλάβανε τύπον,

ἀρθέντος τοῦ χωρισμοῦ τοῦ βήματος ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ καὶ τῆς ὠραίας πύλης κλεισθείσης· ὅποτε δὲ διὰ τῶν ἐπιμόνων ἐνεργειῶν τοῦ νῦν καθηγουμένου πανοσιολογιωτάτου Ἀρσενίου Β' καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Κρυπτοφερριτῶν κατελύθησαν ἐπὶ τοῦ Λέοντος ΙΓ' οἱ νεωτερισμοὶ καὶ ἐπανῆλθε τὸ πρῶτον καθεστώς, θριαμβευτικῶς ἀνέγραψεν ὁ ἡγούμενος Ἀρσένιος ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου τοῦ ἱεροῦ βήματος Ἑλληνιστί, καθὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τὸ γεγονὸς «τῆς ἐπανορθώσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν θεσμῶν» καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ εἰκονοστασίου καὶ τῆς ὠραίας πύλης, καὶ τῆς «ἀνεγέρσεως κινουῦ βήματος» καὶ καθιερώσεως τῆς αἱετῆς τραπέζης». Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Κρυπτοφερρίται πατέρες ἀμύνονται κρατερῶς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν Ἑλληνικῶν θεσμῶν αὐτῶν ἐναντίον πολεμίων ἰσχυρῶν, τῶν ἄγαν λατινιζόντων ἐν τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἡ πρὸς πατρίαν καὶ τοὺς ἱεροὺς ἐλληνικοὺς θεσμοὺς προσήλωσις αὐτῶν προβαίνει μέχρι τοσούτου, ὥστε ὡς οἱ ἐν ταῖς ἱεραῖς Μοναῖς τοῦ Ἀθῶ καὶ ἐν ἄλλοις ἐλληνικοῖς μοναστηρίοις πατέρες, μνημονεύουσι καὶ οὗτοι ἐν ταῖς δεήσεσι τῶν «εὐσεβῶν καὶ θεοφυλάκων βασιλέων ἡμῶν», τῶν ἰδεωδῶν δηλονότι βασιλέων τοῦ Βυζαντίου, ἀκολουθοῦντες ἔτι νῦν τῇ βυζαντινῇ παραδόσει.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀκριβεῖς τηρηταὶ τῶν παραδόσεων τῶν παλαιῶν, ἀλλ' ἐπιμελοῦνται καὶ νῦν ἔτι μετὰ ζήλου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείσεως, παρακολουθοῦντες ἐγγύθεν καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐθνικὴν παιδευσιν. Ἀναγινώσκουσι, μελετῶσι καὶ κρατοῦσιν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐκπαιδευτικὰ νομοσχέδια τοῦ ὑπουργοῦ κ. Α. Εὐταξία, τιμῶσι καὶ θαυμάζουσι τὸν Κωνσταντῖνον Κόντον ὡς μέγαν φιλόλογον καὶ διδάσκαλον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ διδασκτικοῖς ἔτι βιβλίοις ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν Ἑλληνικῶν χρῶνται Ἑλληνικοῖς, Γραμματικῇ Κυριακοπούλου καὶ Συντακτικῇ Ζηκίδου, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς νεοελληνικῆς φιλολογίας εἰσὶν οὐκ ἄδαις. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Κρυπτοφέρρης ἔχει τὸ ἐπισκεπτήριον αὐτοῦ Ἑλληνιστί γεγραμμένον «Ἀρσένιος ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Κρυπτοφέρρης». Τέλος οἱ Βασιλειανοὶ πατέρες τῆς Κρυπτοφέρρης ἔχουσι καὶ τὴν μεγάλην αὐτῶν Ἰδέαν. Εἶναι δὲ αὕτη ὅτι θεωροῦσι τὸ τάγμα αὐτῶν ὡς καὶ τὴν σύναξιν τῶν Κρυπτοφερριτῶν θεόθεν προωρισμένην εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐνώσεως τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας· φρονοῦσιν ὅτι ἡ ἱερά Μονὴ αὕτη προνοίᾳ τινὶ Θεοῦ ἰδρύθη καὶ διετηρήθη μέχρι νῦν μόνον αὕτη,

ἐνῶ πάντων τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν μοναστηρίων ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ῥώμης ὑπαρχόντων ἰδρυμένων ποτὲ οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἔζησαν, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς δεσμὸς ἐν μέλλοντί ποτε χρόνῳ μεταξὺ τῆς Ῥωμαϊκῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας («*Neque eo minor in nostros Dei cura est, eaue fuit, ut cum illis temporibus, plurima quoque et extra et intra Romam Graecorum monasteria reperiuntur, quorum hodie ne nomine quidem, aut vix ista historiae supersint, hoc unum Cryptoferratense adhuc superstes sit, atque adeo ut, multorum sententia, unum e cunctis, quibus Ecclesiae Romanae Graeca rursus colligari possit, vinculum futurum esse videatur*». D. Antonii Rocchii de Cenobio Cryptoferratensi). Τὴν ἐνωσιν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐννοοῦσιν οὐχὶ ὑπὸ ἐννοίαν Λατινικὴν προσηλυτιστικὴν, ὡς τὰ λοιπὰ τάγματα, ἀλλὰ ὑπὸ ἐννοίαν ἐκκλησιαστικὴν καθολικὴν, ἐνωσιν ἐν τῇ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ἀναγνωρίζομένης καὶ νῦν τῆς ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀνέκαθεν πρὸ τοῦ σχίσματος ἀναγνωρίζομένης ἀρχῆς τῶν τοῦ Πάπα πρωτείων. Τὴν τοιαύτην ἐνωσιν θεωροῦσιν ὠφελιμωτάτην εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν εἴπερ ποτὲ νῦν, ὁπότε ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καταπολεμεῖται σφοδρῶς ὑπὸ τοῦ Σλαβισμού καὶ ἐλαττοῦται διηνεκῶς ἐν τῷ κράτει αὐτῆς. Ἐπιδιώκουσι τὸ κράτος τοῦ Παπισμοῦ καὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπηλλαγμένον παντὸς Λατινισμού. Ἐννοοῦσιν ἵνα ὁ καθολικισμὸς κατασταθῇ ἐν Ἀνατολῇ Ἑλληνικὸς ὅπως ἐν Κρυπτοφέρρῃ, καὶ μὴ συγχέηται πρὸς τὸν Λατινισμόν. Τὸ σχέδιον ὅπερ ἄλλοτε εἶχεν, ὡς ἐλέχθη, ὁ νῦν εὐκλεῶς ἀρχὼν ἀκρὸς ἀρχιερεὺς Λέων ΙΓ', νὰ ἐπιτρέψῃ τοῖς ἐν τῇ Ἀνατολῇ καθολικοῖς Ἑλλησιν, ἵνα ὡς ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν γλῶσσαν ἔχωσι τὴν Ἑλληνικὴν, ἦτο ἐν μέρει ἔργον τῶν Κρυπτοφερριτῶν. Ὑπὲρ τῆς μεγάλης ταύτης ιδέας τῶν Κρυπτοφερριτῶν ἐργαζόμενος ὁ νῦν ἡγούμενος Ἀρσένιος Β' μετέβη τῷ 1895 εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις συνελθούσης τότε ἀνεπισήμου Χριστιανῶν παντὸς δόγματος, χάριν ἡθικῆς τινος οὕτως εἰπεῖν ἐνώσεως καὶ εἰρήνης μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν Συνόδου, καὶ μετέσχε τῆς Συνόδου ταύτης. Τυχὼν δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις παρὰ τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου Ἱεροθέου ἀνεπισήμου, ἀλλ' ἐγκαρδίου ὑποδοχῆς, μετέβη εἴτα εἰς τὸν Ἄθω, ἵνα ἐπισκεφθῇ ἐνταῦθα τὸν περιφανέστατον πατριάρχην Ἰωακείμ, πολλὰ μετ' αὐτοῦ συζητήσας περὶ ἐνώσεως «πρὸς αὐδετέρων

ὑφείλος», ὡς μοι ἔγραφεν ὁ πατριάρχης. Μετέβη δὲ τότε καὶ εἰς τὴν Σμύρνην συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἱερολογιωτάτου καὶ ἑλληνομαθεστάτου ἀρχidiaκόνου Νείλου καὶ ἐλειτούργησεν ἐν πάσῃ ἐκκλησιαστικῇ ἐπισημότητι ἐν Σμύρνῃ ὡς Βασιλειανὸς καὶ Κρυπτοφερρίτης. Οἱ ἐν Σμύρνῃ Ὁρθόδοξοι ἐξεπλάγησαν παραστάντες εἰς ἱερουργίαν ἑλληνικὴν κατὰ τὴν τάξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Ἑλληνιστὶ ὑπὸ ἀνωτέρου κληρικοῦ καθολικοῦ τελουμένην. Τὸ γεγονός ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν· ὁ δὲ ἅγιος Σμύρνης, ὢν ἄλλως καλοκάγαθος, σκανδαλισθεὶς ἐπὶ τοῖς γενομένοις καὶ ὑπὸ ζήλου ὑπερμέτρου παρασυρθεὶς, δι' ἐγκυκλίου, μεθ' ὑπερβολῆς σφοδρότητος γλώσσης συντεταγμένης, πολλὰ ἔγραψε κατὰ τῆς πράξεως ταύτης, ἥτις ἄλλως γενομένη κατὰ τὰ θέσμια καὶ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἱερουργήσαντος οὐδὲν καθ' ἑαυτὸ εἶχε τὸ σκανδαλῶδες καὶ ἀπατηλὸν καὶ ἐπίβουλόν, ὡς παρέστησεν αὐτὸ ὁ ἅγιος Σμύρνης. Ὁ πατὴρ Ἀρσένιος καὶ τὸ τάγμα αὐτοῦ ἐβουλεύοντο τότε νὰ ιδρύσωσιν ἐκκλησίαν Ἑλληνικὴν ἐν Σμύρνῃ μετὰ μεγάλου ἱεροσπουδαστηρίου Ἑλληνικοῦ, τὸ αὐτὸ δὲ νὰ ποιήσωσι καὶ ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ τὰ σχέδια ταῦτα, εὐνοηθέντα ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ Λέοντος ΙΓ' κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῶν πολέμιων τῶν Βασιλειανῶν καὶ ἰσχυρῶν θιασωτῶν τοῦ Λατινισμοῦ, τῶν μὴ θελόντων νὰ χωρίσωσι τὸν Καθολικισμόν ἀπὸ τοῦ Λατινισμοῦ. Δὲν ἐξετάζομεν ἡμεῖς ἐνταῦθα τὸ ζήτημα ἐκ τῆς καθαρᾶς αὐτοῦ θρησκευτικῆς ὕψεως, ἀλλ' ἀπὸ καθολικωτέρας ἱστορικῆς καὶ δὴ καὶ ἐθνικῆς ἱστορικῆς ἐπόψεως ἀποβλέποντες πρὸς τὴν ἐν μέσῳ τοῦ Λατινισμοῦ ἐνδόξως διατηρηθεῖσαν ὅασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῷ ἱστορικωτάτῳ Τουσκούλῳ, τὸν λαμπρὸν τοῦτον σταθμὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν θεσμῶν, τῶν Ἑλληνικῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων, τοῦ Ἑλληνισμοῦ τέλους μεγάλου μέρους τῆς Ἰταλίας, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀποβλέψωμεν πρὸς αὐτὸν μετὰ θαυμασμοῦ καὶ συμπαθείας, καὶ νὰ μὴ αἰσθανώμεθα αἰσθημασεβασμοῦ ἅμα δὲ καὶ συμπαθείας πρὸς ἄνδρας, οἷος ὁ ἡγούμενος Ἀρσένιος Β', οἱ πατέρες Νεῖλος, Βασίλειος, Σωφρόνιος, Ἀντώνιος, Σάββας καὶ ἡ ἄλλη χωρεία τῶν Κρυπτοφερριτῶν, ἄνδρας λογίους, ἑλληνομαθεῖς, πεπολιτισμένους, εὐγενεῖς καὶ ἀξιαγάστους τὸ ἦθος, μετριοπαθεῖς, χριστιανούς, φιланθρώπους, Ἑλληνας ὡς μοναχοὺς καὶ φιλέλληνας ὡς Εὐρωπαίους, διαπρεπεῖς ἀντιπροσώπους τῆς Ἑλληνικῆς Δύσεως.